

UN EPISOD DIN TIMPUL GUVERNĂRII LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN. DAREA ÎN JUDECATĂ A CABINETULUI ION I. C. BRĂȚIANU

Constantin I. STAN

Conferențiar universitar, doctor în istorie, publicist, cadru didactic universitar la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie.

Coautor la volumele: *Din cronica poliției la curbura Carpaților*, Buzău, 1996; *România și Primul Război Mondial*, Focșani, 1998; *Sovietizarea nord-vestului Transilvaniei, 1944–1950* (Satu Mare, 1996); *1918. Sfârșit și început de epocă*, Satu Mare, Zalău, 1998.

Doctor în istorie, membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România, membru în consiliul științific al *Institutului European pentru Cercetări Multidisciplinare* și directorul *Centrului de Științe Istorice și Arheologie* din cadrul acestuia, membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România filiala Iași și realizator al podcastului *Raiduri în istorie* la *SuperSonic Radio*.

Marius-Adrian NICOARĂ

Un episod din timpul guvernării lui Alexandru Marghiloman. Darea în judecată a Cabinetului Ion I.C. Brătianu

Rezumat. Autorii prezintă în acest studiu episodul dării în judecată în vara anului 1918 a Cabinetului Ion I.C. Brătianu de către Guvernul Alexandru Marghiloman. Sunt analizate detaliile acestui demers impus de Puterile Centrale și faptul că „lordul valah”, a fost constrâns în acest sens, dar fiind și un jurist eminent a anticipat soarta acestei abordări știind că în legislația română nu exista o lege a exilării și extrădării, iar comisia de cercetare a făcut anchete și percheziții la domiciliu, de fațadă. Semnarea pe 24 aprilie/ 7 mai 1918, în Palatul Cotroceni, a păcii cu Tripla Alianță a fost asumarea politică cea mai grea a omului de stat Alexandru Marghiloman, care la solicitarea Regelui Ferdinand, și-a asumat salvarea Țării, Dinastiei și Armatei, acționând în acest sens inclusiv prin amânarea cu bună știință a ratificării acestui document. Opinia publică a înțeles treptat sacrificiul și rolul jucat de „marele buzoian” în perioada grea a ocupației trupelor Puterilor Centrale.

Cuvinte-cheie: judecată, Cabinetul Ion I.C. Brătianu, Guvernul Alexandru Marghiloman, impunere, Puterile Centrale, constrângere, legislația română, asumare politică, Regele Ferdinand, Țara, Dinastia, Armata, sacrificiu.

An Episode During Alexandru Marghiloman's Government. Suing Ion I.C. Brătianu Cabinet

Abstract. The authors present in this study the episode of the suing in the summer of 1918 of the Ion I.C. Brătianu Cabinet by the Alexandru Marghiloman Government. The details of this approach imposed by the Central Powers are analyzed and the fact that the “Wallachian lord” was constrained in this respect, but being also an eminent jurist, he anticipated the fate of this approach, knowing that in the legislation Romanian there was no law on exile and extradition, and the investigation committee conducted investigations and house searches. The signing on April 24/ May 7, 1918, in the Cotroceni Palace, of peace with the Triple Alliance was the most difficult political assumption of the statesman Alexandru Marghiloman, who, at King Ferdinand's request, assumed the salvation of the Country, the Dynasty and the Army, acting in this regard, including by knowingly postponing the ratification of this document. The public opinion gradually understood the sacrifice and the role played by the “great Buzoian” in the difficult period of occupation of the Central Powers troops.

Keywords: judgment, Ion I.C. Brătianu Cabinet, Alexandru Marghiloman Government, imposition, Central Powers, coercion, Romanian legislation, political assumption, King Ferdinand, the Country, Dynasty, Army, sacrifice.

La 5/18 martie 1918, Regele Ferdinand a încredințat prin decretul nr. 591 conducerea guvernului lui Alexandru Marghiloman. A doua zi noul cabinet a depus jurământul și în fața Suveranului [1]. Scopul aducerii la putere a președintelui Partidului Conservator era acela de a încheia o pace onorabilă cu reprezentanții Triplei Alianțe. De aceea proaspătul prim-ministru consemna în notele sale politice că: „Regele îmi cere limpede să iau guvernul și pune o insistență deosebită” [2, p. 402].

Noul cabinet era practic o rezervă politică a monarhiei. Regele Ferdinand mărturisește în niște însemnări redactate în limba franceză pe 20 martie între altele: „Eu am făcut apel la Alexandru Marghiloman căci dintre toți oamenii politici rămași la București, el este cel care poate avea cel mai mare succes în apărarea intereselor de conservare a țării și a tuturor instituțiilor” [3; 4]. Atitudinea conducătorului României se explică prin premisele din ce în ce mai insistente venite din partea Puterilor Centrale.

Deși a făcut demersuri consistente, Alexandru Marghiloman nu a reușit să obțină prevederi de pace favorabile. Clauzele tratatului încheiat la Palatul Cotroceni, pe 24 aprilie/ 7 mai 1918, erau înrobitoare. Ca să găsească un răspuns eșecurilor înregistrate, și sub presiunea reprezentanților Triplei Alianțe, noii guvernanți au acționat în judecată cabinetul prezidat de Ion I.C. Brătianu. Capetele de acuzare, erau potrivit documentelor vremii, următoarele:

„a) acceptarea trecerii trupelor străine pe teritoriul țării;

b) lipsa de preocupare pentru reorganizarea și înzestrarea armatei;

c) corupția membrilor guvernului;

d) cedarea flotei române Rusiei;

e) transportarea tezaurului național în Imperiul Rus;

f) distrugerea rafinăriilor și puțurilor de petrol;

g) întrebuițarea vagoanelor de cale ferată în scopuri particulare” [5].

Rămas în teritoriul ocupat, istoricul de artă Virgiliu N. Drăghiceanu (1879–1964) consemnează despre acest moment în jurnalul său

din 28 iunie/ 11 iulie 1918 următoarele: „Parlamentul execută somația germană. Acuzarea împotriva cabinetului Brătianu a fost formulată în Parlament. Sunt șase capete de acuzare (...) Vina pentru război nu formează un cap de acuzare! Teza germană e pierdută” [6, p. 249].

Autoritățile judiciare au acționat imediat. Ele au făcut percheziii la fruntașii liberali, miniștri în fostele guverne conduse de Ion I.C. Brătianu. Unul dintre liderii Partidului Național Liberal, I.G. Duca, relatează evenimentul în propriile amintiri astfel: „Cu toată patima care îl stăpânea și îi întuneca mintea, Marghiloman și-a dat totuși seama că o dare în judecată pe temeiul numai al politicii războiului împotriva Puterilor Centrale nu putea avea răsunet în opinia publică. El se gândea deci să amestece acuzațiile de natură politică cu învinuirile și incorectitudinea personală (...) Marghiloman credea că va avea sprijinul opiniei publice” [7, p. 144]. De altfel, guvernatorii conservatori au împărțit membrii cabinetului Brătianu în două. Același I.G. Duca arăta în memoriile personale că: „În prima categorie au așezat pe (Ionel n.n.) Brătianu, (Emil n.n.) Costinescu, Alecu Constantinescu, pe Vintilă Brătianu, pe Victor Antonescu, pe dr. C. Angelescu și firește pe Take Ionescu. În a doua categorie au pus pe (Mihai n.n.) Pherekide, pe (Emil n.n.) Porumbaru, pe (Gheorghe n.n.) Greceanu, pe Mișu Cantacuzino și (Nicolae n.n.) Titulescu” [7].

Cu un cavalerism autentic, autoritățile îl atenționau pe Ionel Brătianu despre necesitatea plecării lui în străinătate. El a refuzat să ia drumul exilului și a fost avertizat că va urma judecarea și condamnarea. În schimb, Take Ionescu a declarat că va părăsi România și se va îndrepta către Elveția, țară neutră. Președintele Conservatorilor Democrați și-a motivat plecarea în exil prin faptul că va putea să facă mai multe peste hotare decât acasă [8, p. 391].

În consecință, locuința familiei Brătianu din București a fost controlată amănunțit. Sora fostului premier, Sabina Cantacuzino, afirmă în cartea sa de rememorări următoarele: „6/19 iunie, percheziție și la noi. Pe 8 dimineața au sosit patru agenți civili și unul militar, locotenentul

Badeweck, de la Poliția secretă, au strâns toți servitorii în camera biliardului și au cerut să vină toți stăpânii (...) Am alergat și am dat alarma ca să ascundă cel puțin pachetele de hârtie sosite din Moldova. Pe cele mai grave le-am băgat repede într-o găleată de la baie, punându-i capacul, am vărsat multă apă împrejur; m-am întors într-o clipă, spunând că soțul meu se îmbracă și șosete. În lipsa mea, ei au promis o bună recompensă servitorilor de vor să spună unde ținem hârtiile din Moldova” [9, p. 169-170].

La rândul ei, o altă soră a lui Ion I.C. Brătianu, Pia Alimăneșteanu, arată în însemnările personale din 18 iunie 1918 între altele: „Percheziții la noi, la 7 dimineața. Noroc că în prostia lor nu au găsit nimic, deși au căutat pretutindeni. Aveam teancuri de manifeste și scrisori din țară. E drept că în vremurile din urmă neîncetat răspândisem și făcusem manifeste lipindu-le pe ziduri. De la noi a mers la Emil Petrescu, care era la țară, dar a avut mai puțin noroc, deoarece deschizându-i biroul au găsit într-unul manifeste de la Ion, între care și tratatul de pace cu Germania, comentat de Vintilă” [10, p. 135].

La rândul său, I.G. Duca înfățișează în amintirile proprii perchezițiile din locuința lui Ionel Brătianu consemnând următoarele: „Domnii Anastasiu și Ionescu însoțiți de procurorul Reng și judecătorul Scripcă au făcut o lungă percheziție la domiciliul lui Ion I.C. Brătianu (...) dar deși au scotocit toată casa, din pod până în pivniță nu au cutezat să procedeze la percheziții corporale la care fuseseră autorizate de către președintele comisiei de anchetă și au avut tot timpul atitudinea unor oameni care nu știau cum să se scuze pentru faptele lor” [7, p. 129-130; 11, p. 132].

Descinderi similare s-au efectuat și în casele lui Gheorghe Gh. Mârzescu, dar și în locuința lui Alecu Constantinescu (Porcul), el aflându-se la Paris ca șef al Misiunii Militare Române în Franța. Scopul amintitei percheziții era acela de a-i stabili culpa intrării României în război de partea puterilor Antantei la mijlocul lunii august 1916 [12].

Acțiunea judiciară a început la sfârșitul lunii iunie, 1918. Pentru a avea acoperirea parla-

mentară încă din ședința Adunării Deputaților din 28 iunie, deputatul conservator Gheorghe Stroici a prezentat în plen propunerea de dare în judecată a fostului guvern Ion I.C. Brătianu – Take Ionescu consemnată de un grup masiv de parlamentari între care amintim pe G.I. Angelescu, C.C. Budușteanu, N. Mihăilescu Nigrim, Grigore Grigorescu, Enache Iamandei, Emil Cercez, Arthur Rosetti, Alexandru Lichiardopol, Victor Isărescu ș.a.

Documentul atrăgea atenția că: „Practica constituțională în România a fost până astăzi tolerantă pentru greșelile și abaterile miniștrilor (...). Când însă din culpa unui guvern o țară suferă ceea ce a suferit România, ar fi o distrugere a întregii ființe de stat dacă legea nu și-ar recăștiga toată puterea”. Autorii propunerii subliniau faptul că în opinia lor: „Guvernele prezidate de Ion I.C. Brătianu au precipitat România într-un război pe care numai lipsa voită de informațiuni îl poate explica. Cabinetul n-a știut cel puțin să garanteze țării ajutorul eficace al puterilor cu care se alia sau să fie edificat asupra sentimentelor și intențiilor, principalului aliat și vecin.”

Gheorghe Stroici și colegii săi acuzau guvernul liberali că nu au ales corect „momentul intrării în acțiune, n-au fost capabili din cauza fraudei și a mituirii să pregătească, nici materialicește, nici moralicește, țara, cel puțin ca să intre în război dar să nu fie zdrobită chiar de la ceasul dintâi”.

Documentul de care ne ocupăm acuză guvernele conduse de Ionel Brătianu că au comis „de la declarare războiului până la retragere, abuzuri de putere care primejdiesc avutul țării și al particularilor și au expus față de acestea statul la cea mai formidabilă răspundere la care un stat a fost vreodată expus”.

Darea în judecată a guvernelor conduse de Ion I.C. Brătianu, după opinia inițiatorilor, trebuia să constituie „un exemplu care să servească drept scut pentru viitor, atât în ceea ce privește dezvoltarea morală a statului din punct de vedere intern cât și al solidarității raporturilor noastre internaționale”.

Documentul enumeră pe foștii miniștri care trebuiau să compare în fața instanței și anume:

Ion I.C. Brătianu, fost Președinte de Consiliu, ministru de Război și de Externe; Vintilă Brătianu, fost ministru de Război și de muniții; Emil Costinescu, fost ministru de Domenii și de Interne; Alexandru Constantinescu, fost ministru de Domenii și de Interne; Vasile Gh. Morțun, fost ministru de Interne; Victor Antonescu, fost ministru de Justiție și de Finanțe; Dr. C. Angelescu, fost ministru de Lucrări publice; Take Ionescu, fost viceministru al Consiliului de Miniștri.

După această enumerare, urmau capetele de acuzare pe care le-am enumerat mai sus [13, p. 256-257]. Cu același prilej, s-a anunțat formarea unei comisii de informații alcătuită din deputații: Ion Antoniu, Alexandru Dristorian, Nicolae Mitescu, Ion Petrovici, Mazilu, Nicolae Păunescu și dr. Grigore P. Carp [14; 4, p. 276-278]. De remarcat ni se pare faptul că nu toți membrii cabinetului brătiano-tăkist au fost trimiși în judecată. Mihail Pherekyde, Emil Porumbaru și I.G. Duca nu au ajuns în fața instanței. Ei au cerut din spirit de solidaritate cu colegii lor din boxa acuzării să fie trecuți pe lista inculpaților. În data de 29 iunie 1918, M. Pherekyde, Emil Porumbaru și I.G. Duca și Gh.G. Mărzescu au adresat o cerere președintelui Camerei Deputaților în care semnalau omisiunea. Având în vedere că ei erau părtași la activitatea guvernamentală, cei patru solicitau „a fi puși alături de foștii noștri colegi pe lista care însoțea propunerea de dare în judecată” [4, pp. 276-278; 15].

Atitudinea autorităților guvernamentale nu era întâmplătoare. Sesizând acest lucru, I.G. Duca afirmă în amintirile sale următoarele: „De alminteri, fiecare dare în judecată și fiecare omisiune își aveau tâlcul lor. Brătianu și Take Ionescu trebuiau bineînțeles dați în judecată ca fiind principalii autori ai războiului. Vintilă Brătianu nu putea fi cruțat. Era un Brătianu și fusese ministru de Război pe timpul ostilităților. Familia se făcuse vinovată de transportul vinurilor. Costinescu reprezentase în timpul neutralității, nota cea mai ostilă Puterilor Centrale (...) Dr. Angelescu se agitase, de asemenea pentru Aliați și ministerul său era acuzat de nereguli cu exportul cerealelor și distribuția vagoanelor. Lui Morțun, germanofilii nu-i puteau ierta că îi pă-

călise (...) Victor Antonescu era ministrul plenipotențiar de la Paris și Alecu Constantinescu prin atmosfera care se crease de ani de zile în jurul lui, era indicat să fie supus vindicței publice. De asemenea Mișu (Mihai) Cantacuzino era fratele ministrului Griguță Cantacuzino. Marghiloman a vrut să evite spectacolul unui frate punând pe celălalt frate pe banca acuzării. Porumbaru trebuia scos din cauză pentru legenda că Brătianu declarase acest război nefast (...) Mărzescu și N. Titulescu intrase în Guvernele vinovate abia la Iași” [7, p. 145-146]. Observăm că și în vremea evenimentelor, adversarii lui Marghiloman erau conștienți de corectitudinea și bunul simț al „lordului valah buzoian”.

Deci, fiecare ministru avea culpa lui. Totul era bine pus la punct, se dorea obținerea astfel a unei soluții judiciare corecte. Cei acuzați au arătat în fața instanței de judecată că: „Războiul pentru care se cere să fim pedepsiți este fapta firească a dezvoltării noastre naționale. Inculpații nu recunoșteau cu această ocazie „nici autoritatea morală nici cea legală a celor ce pretind să judece faptele noastre.” Totodată, acuzații negau competența Corpurilor Legiuitoare desemnate în condiții de război prin vot cenșitar. Ei declarau cu tărie: „Constatăm autoritatea legală a unui Parlament ales fără participarea Dobrogei printr-un sistem de vot contrar prescripțiilor formulate de Constituție, cu două treimi din teritoriul țării aflat sub stăpânirea directă a baionetelor străine în care candidații nu au avut voie a pătrunde decât cu autoritatea individuală a comandaturilor străine.” [16; 17, p. 308]

De altfel, după demisia guvernului prezidat de Alexandru Marghiloman în toamna anului 1918, printr-un decret semnat de Regele Ferdinand, lucrările elaborate de aceste Corpuri Legiuitoare au fost declarate nule. „Cei mai mulți dintre anchetatori au dovedit moderație și tact în executarea atribuțiilor de serviciu conștienți de dificultatea obținerii unor probe temeinice, concludente. Ei știau că zilele cabinetului Marghiloman se reduceau pe zi ce trece. Apoi, în vara anului 1918, Aliații occidentali au organizat o puternică ofensivă pe Frontul de Vest. Începând cu 8 august 1918, Ferdinand Foch,

devenit mareșal, a reușit printr-o serie de atacuri repetate să rupă frontul în trei focuri. În consecință, trupele germane s-au retras pe linia „Siegfried” [18; 19, p. 103-105]. Ofensiva Antantei nu a mai putut fi oprită.

Au existat însă unii anchetatori inclusiv parlamentari mai insistenți, mai zeloși. Evidențiind acest lucru, I.G. Duca arată în amintirile proprii următoarele: „Singurul care își luase rolul în serios era Emil Cerkez, în care spre surprinderea generală am descoperit cu totu sufletul unui acuzator public din vremea revoluției franceze, un mic Fouquier Timville, cu Emil Cerkez eram prieten din copilărie și rămăsesem în bune relații, deși cunoșteam ideile lui de un fanatic reacționarism. Dar nimeni nu lua conceptul lui în serios, toți îl consideram un fantezist susținând pe literatură și în politică diverse paradoxuri și un chefliu mai mult ocupat de localurile de noapte decât de preocupările intelectuale în genere. Germanofil în ajunul războiului, deși până atunci manifestase o admirație entuziasată pentru pravoslavnică Rusia, Emil Cerkez își făcuse datoria pe front și de când eram în Moldova, venea mereu să mă vadă (...) Își exercita, de altminteri, atribuțiunile cu un fel de sadism în care nu se potrivea de loc cu antecedentele lui și care constituie și azi o enigmă pentru mine” [7, p. 151].

Parlamentul, în care Partidul Conservator avea o majoritate confortabilă, a modificat repede legea responsabilității ministeriale, care acorda comitetului de anchetă dreptul de arestare preventivă a inculpaților. Această schimbare a permis încarcerarea la începutul lunii septembrie, 1918 [7, p. 151; 20, p. 191], a lui Alexandru (Alec) Constantinescu, care, în opinia noastră, a fost o greșeală politică.

Chemarea la bara justiției a guvernului prezidat de Ion I.C. Brătianu s-a făcut ca urmare a presiunii exercitate de reprezentantul Triplei Alianțe. Contemporan al tumultoaselor evenimente, Constantin Argetoianu reiterează în memoriile personale între altele: „Toată lumea știe că (Richard von n.n.) Kuhlmann și (Otto-kar n.n.) Czernin, mai ales Czernin, impuseseră darea în judecată a lui Brătianu și numai că

declaraseră războiul. Marghiloman luase față de Puterile Centrale angajamentul de a pune pe Brătianu în urmărire pentru acest fapt, și primul cap de acuzare adus foștilor miniștri era că depășiseră spiritul Constituției, declarând, în 1916, războiul fără consultarea și votul Corpurilor Legiuitoare” [21, p. 136].

Potrivit ziarului german „Voissiche Zeitung”, din 21 august 1918, austro-germanii mergeau și mai departe întrucât aveau în vedere organizarea unui proces de înaltă trădare în contra ațâțătorilor la război din România, care le-ar fi oferit garanția respectării din partea românilor, a tratatului de pace din 24 aprilie/7 mai 1918 [22; 23, p. 511].

Într-adevăr de la Berlin se făceau dese presiuni asupra premierului Alexandru Marghiloman, cerându-i-se insistent, atât expulzarea fraților Brătianu, cât și a principalilor colaboratori, deoarece „zăpăcesc Parlamentul german!” Președintele Partidului Conservator afirma, în notele sale politice din 14/27 aprilie 1918, despre diplomații nemți în frunte cu Richard von Kuhlmann, „îmi cunosc sentimentele mele, dar pentru siguranța Reichstagului se cere de la mine o scrisoare care va fi pecetluită cum că mă oblig să-i dau în judecată. Insistențele au revenit la 21 aprilie/ 4 mai 1918 cu solicitarea „pentru a da în judecată pe Brătianu” [2, p. 486].

Conservatorii marghilomaniști aveau la rândul lor un interes de natură politică internă și unul de politică externă intersectat cu interesul național. Ei sperau că astfel reduceau influența unui adversar, dar și că astfel capătă un mic temei de discuții, pentru atenuarea durtății condițiilor tratatului de pace.

Astfel tânărul deputat Dinu Arion pleda într-un discurs rostit în Parlament pentru desființarea Partidului Național Liberal. După opinia lui, acțiunea trebuia să înceapă prin îndepărtarea liberalilor de la „instituțiile financiare sub care țin țara” [24].

De altfel, conservatorii nu căutau acuzații în declararea războiului puterilor Triplei Alianțe întrucât acesta fusese dorit de întregul popor român, ci urmăreau să încredințeze o serie de favoritisme aparținând administrației liberale și

slaba pregătire materială și strategică a războiului: dotarea cu armament, muniții și echipamente, respectiv desfășurarea operațiilor militare.

Guvernul condus de Alexandru Marghiloman se găsea practic într-o mare dilemă, întrucât reprezentanții Germaniei și Austro-Ungariei din România îl acuzau pe „marele buzoian” că acționează prea încet în chestiunea dării în judecată a cabinetului brătienist. De aceea relațiile primului ministru cu „Centralii” erau tot mai încordate [25].

Așadar, darea în judecată a fostului cabinet liberal a fost o forțare politică extremă care a dus conservatorilor și în special lui Alexandru Marghiloman mari prejudicii, care era conștient de acest lucru, deoarece a indignat o serie de personalități politice și o mare parte a opiniei publice interne și internaționale. Acțiunea judiciară a fost practic un mare deserviciu guvernului conservator. Nicolae Iorga a condamnat cu vehemență această acțiune precizând însă că „trebuie pedepsiți toți cei care au folosit funcțiile publice ca o sinecură” [26; 27].

În favoarea celor vinovați de dezastrul țării se pronunța și Liga Poporului. Generalul Alexandru Averescu a publicat în paginile ziarului său „Îndreptarea” și în broșura celebrei sale „răspunderi” în care solicita cu tărie „sanționarea tuturor celor care au contribuit la înfrângerea și dezastrul României” [28]. Un alt membru marcant al Ligii Poporului, Matei B. Cantacuzino arăta într-o declarație făcută la 31 iulie 1918: „Dezastrul moral și material al țării se datorează în ultimă analiză unui sistem de guvernământ care e opera comună deși în măsuri diferite, a tuturor partidelor”. Liderul averescian se ridica însă împotriva dării în judecată a guvernului liberal care după opinia sa „înseamnă de fapt prin aceasta să condamnăm Țara care a făcut războiul” [29].

Demersul judiciar organizat sub presiunea puterilor ocupante a fost condamnat și de Regele Ferdinand. El a declarat că: „Pînă astăzi nu s-a admis ca arestarea adversarului politic să poată depinde de un corp politic”. Suveranul atrăgea atenția asupra „incalculabilelor consecințe ce asemenea precedent poate avea pentru

stat și pentru Coroană” [30; 31, p. 133]. În fond, Ferdinand urmărea să-l convingă pe Alexandru Marghiloman să renunțe la proiectul de lege prezentat Parlamentului.

Guvernul s-a văzut nevoit, ca urmare a atitudinii Suveranului, opoziției și opiniei publice, să-l elibereze pe Alecu Constantinescu, ministrul Agriculturii și Domeniilor în cabinetul liberalo-takist, la mai puțin de două săptămâni după arestarea și internarea lui în închisoarea din strada Păcurari [30; 31, p. 133; 20, p. 193; 27], evident sub presiunea atât a liberalilor, opiniei publice și miniștrilor aliați acreditați în România. Procesul cabinetului prezidat de Ion I. C. Brătianu nu a mai avut loc. Martor al acestor momente fericite pentru ei, I.G. Duca relevă în amintirile sale următoarele: „Alecu Constantinescu a fost eliberat după două săptămâni. A ieșit din închisoare în triumf, cu buchete de flori și manifestări de stradă. Comisia s-a ferit să mai vorbească măcar de continuarea instrucției. Era de altfel firesc să fie așa” [7, p. 154].

În condițiile victoriilor dobândite de puterile Antantei pe toate fronturile de luptă, guvernul condus de Alexandru Marghiloman își încheiase practic misiunea. Așa cum își propusese, „Marele lord valah” apăruse Țara, Dinastia și Armata, realizase Unirea cu Basarabia și inițiasse Unirea cu Bucovina, tergiversase suficient ratificarea umilitorului Tratat de Pace pe care îl semnase. Astfel, la 24 octombrie/ 6 noiembrie 1918, el a înaintat Regelui Ferdinand demisia cabinetului său, în locul lui fiind numit un alt om de încredere al suveranului, generalul Constantin Coandă [32; 33; 34, p. 245-246].

La 28 octombrie/ 9 noiembrie 1918, când trupele franceze forțau Dunărea sub comanda generalului Henri M. Berthelot, România a reintrat în război alături de forțele Triplei Înțelegeri. Regele Ferdinand a decretat remobilizarea Armatei Române. Trupele noastre au trecut din nou Carpații pentru îndeplinirea idealului național. După Basarabia, s-au Unit cu Patria Mamă, Bucovina, Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul. Actele plebiscitare trebuiau confirmate de primul Parlament al României Întregite ales pe baza votului universal, egal,

direct și secret. În data de 16 noiembrie 1918, Regele Ferdinand a semnat decretul lege în care s-a introdus sufragiu universal. Alegerile urmau să aibă loc în 78 de circumscripții electorale, câte una pentru fiecare județ. Un deputat era ales de 30000 de votanți. În total, camera inferioară a Parlamentului României avea 568 membrii, Senatul cuprindea 236 de persoane. Din corpul ponderator făceau parte și senatorii de „drept”, adică: moștenitorul tronului României de la 18 ani împliniți, mitropolitul și episcopii bisericilor recunoscute, câte un senator dintre profesorii și agregatii titulari din cele patru universități din: București, Iași, Cluj și Cernăuți [35; 36, p. 175]. De menționat ni se pare faptul că pentru alegerile parlamentare femeile nu votau. Ele își puteau exprima opțiunea doar la scrutinul pentru alegerea primarilor și consiliilor locale, Totodată remarcăm introducerea obligativității votului. Persoanele care nu se prezentau la urne trebuiau amendate. Prevederea întâlnită și în alte țări era menită să înlăture absenteismul, dar nu a avut efectul scontat [37, p. 271-277].

Fixate inițial pentru luna ianuarie, 1919, alegerile parlamentare au fost reprogramate succesiv în lunile, martie, mai, septembrie, s-au stabilit definitiv astfel: 3, 4 și 5 noiembrie 1919 la Adunarea Deputaților, respectiv 7-8 noiembrie când trebuiau desemnați membrii Senatului [38, p. 35]. Amânările amintite au fost generate de probleme tehnice, legate de întocmirea listelor electorale. Apoi pe teritoriul Transilvaniei se desfășurau încă operațiuni militare. Sarcina organizării acestei consultări electorale a revenit guvernului prezidat de generalul Arthur Văitoianu, cunoscut în epocă drept apropiat colaborator a lui Ion I.C. Brătianu [7, p. 229-230; 39, p. 5].

Niciun partid politic nu a reușit să obțină majoritatea parlamentară care să-i permită formarea unui cabinet monocolor. Cele mai multe mandate de deputat le-a câștigat Partidul Național Român: 169. Partidul Național Liberal a dobândit 103 locuri, aproape toate în Vechiul Regat. Partidul Țărănesc Basarabean (Pan Halippa) a primit 72 de fotolii de deputați iar omologul lui din Regat condus de Ion Mihălache a câștigat 61. Partidul Naționalist Democrat

a obținut 27 de mandate în timp ce Partidul Democrat al Unirii din Bucovina avea în Camera Deputaților 20 de membri. În schimb, Partidul Conservator Progresist a primit 13 locuri [40; 41]. De remarcat ni se pare faptul că Liga Poporului, Poporul Conservator Democrat și Partidul Socialist s-au abținut de la vot invocând diverse motive.

Noul Parlament avea un caracter eterogen întrucât 25 de formațiuni politice care au luat parte la competiția electorală au trimis aleșii lor în Corpurile Legiuitoare, el a fost deschis cu solemnitatea cuvenită pe 20 noiembrie 1919 în Sala „Ateneului Român”, fiind mai încăpătoare, Regele Ferdinand și Regina Maria au fost prezenți la emoționanta ceremonie.

Între Ion I.C. Brătianu și Alexandru Marghiloman s-a declanșat în cel dintâi Parlament al României Întregite o virulentă polemică. În ședința Adunării Deputaților din 16 și 17 decembrie 1919, președintele P.N.L. a făcut o amplă și documentată prezentare a guvernărilor sale din anii războiului. Vorbitorul a descris mai întâi pregătirile legate de participarea României la conflictul mondial alături de Antantă, precizând următoarele: „Noi nu am intrat în război ca niște solicitări nepoftite. Noi am intrat în război ca niște aliați doriți și ceruți! Noi am intrat bărbătește, atunci când ambasadorul Franței la Petrograd (Maurice Paleologue n.n.) spunea: dacă România intră în război se poate compromite frontul occidental. Am intrat în război când rușii ne spuneau: acum ori niciodată”.

Scopul participării țării noastre la război, alături de Tripla Înțelegere, a fost înfăptuirea desăvârșirii unității naționale. Oratorul enumera apoi cauzele înfrângerii României în campania din vara și toamna anului 1916. El enumera că: „Ofensiva generalului (Maurice n.n.) Sarraile nu a avut loc”. De asemenea, ajutorul promis de Rusia țaristă pe frontul dobrogean a venit foarte târziu. Apoi, ofensiva generală care trebuia să se facă pe toate fronturile și să nu permită să se aglomereze atacurile pe frontul nostru nu s-a produs. Aprovizionarea Armatei Române cu armament, muniție, echipamente, și, în general, subzistență, întâmpinau serioase greutăți întrucât:

„Inamicul cucerise depozitele și rezervele noastre. Alimentarea oștirii, a populațiunii însăși devenise o chetiune din ce în ce mai tragică”.

Președintele P.N.L. se ocupa mai departe de tragica retragere în Moldova și de refacerea armatei române, care a permis obținerea victoriilor strălucite de la Mărăști și Mărășești. Ele s-au înscris ca „o pagină glorioasă în anele noastre militare dar și a întregului război”. Ion I.C. Brătianu atrăgea atenția celor prezenți că după Mărășești „a început pentru noi un nou calvar datorită defecțiunii ruse” determinată de victoria loviturii de stat bolșevice din Rusia, în 25 octombrie/ 7 noiembrie, 1917. El a amintit totodată de „trădările din Brest Litovsk”, care au atras după sine „disoluțiunile sovietice din oștirea rusă”. Vorbitorul arăta apoi că și ucrainenii „au pactizat cu inamicul”. România a rămas astfel singură nemaiputând primi ajutorul din partea Aliatilor occidentali. De aceea, pe 24 aprilie/ 7 mai 1918, a fost semnată pacea cu Germania și aliații ei [42; 43, p. 42-76]. În final, liderul liberal prezenta demersurile sale la Conferința Păcii din Paris.

Discursul lui Ion I.C. Brătianu, un veritabil act justificator, a avut un efect pozitiv asupra membrilor Camerei Deputaților. Alexandru Marghiloman a răspuns punctual în ședința din 17 decembrie 1919 a Adunării Deputaților. Președintele Partidului Conservator a atras atenția încă de la început lui Ion I.C. Brătianu arătând: „Domnul Brătianu ne-a spus că a fost atacat, că a fost calomniat, pentru că a intrat în război. Nu domnule Brătianu, ați fost atacat pentru că ați intrat în război nepregătit”. Vorbitorul adăuga apoi că: „noi am intrat în război, într-un război care frământa lumea de un an și jumătate, în care știința pusese la dispoziția luptătorilor toate invențiile ei”, dar am intrat în luptă „fără muniții, fără aeroplane, fără telefoane”. Alexandru Marghiloman critica cu multă asprime dezastrul de la Turtucaia care „n-a putut rezista nici 7 zile, pânza subțire de trupe care era acolo n-a putut ține și s-a prăbușit tot frontul nostru dunărean ... La Turtucaia! Acolo a început invadarea României, la Turtucaia s-a pregătit ocuparea Bucureștiului” [44, p. 1017].

Realitatea îi dădea dreptate lui Marghiloman. Bătălia de la Turtucaia a reprezentat o gravă și rușinoasă înfrângere pentru armata română. Entuziasmul general inițial s-a prăbușit, iar urmările au fost dezaastroase.

Un alt aspect important asupra căruia a insistat șeful conservatorilor progresiști a fost pacea pe care a încheiat-o la Buftea București pe 24 aprilie/ 7 mai 1918. El a declarat că acest act „era hotărât din decembrie 1917, iar generalul Alexandru Averescu a avut, de la 19 februarie până la 5 martie 1918, toate întrevederile necesare pentru a pregăti preliminariile pe care le-a iscălit la 5 martie 1918”. Alexandru Marghiloman arăta în continuare că: „Iar eu am fost chemat după 7 zile la Iași și m-am supus conform unei făgăduieli pe care o dădusem Majestății Sale la Cotroceni, când după Consiliul (de Coroană n.n.) din 14 august 1916, Majestatea Sa m-a chemat pentru a-mi oferi a doua oară să intru în Guvern și am refuzat categoric, am spus un lucru Majestății Sale Regelui Ferdinand «Sire, când vei fi în nevoie mă vei găsi! // Și când m-a chemat la 7 martie 1918, m-a găsit câine credincios pe treapta Dinastiei!»” [44, p. 1019].

Conștient că era un adevărat salvator al Familiei noastre regale, afirma în continuare: „Am continuat datoria mea și cred că nu puțin am contribuit ca România să rămână cu Dinastia și o Armată, căci trebuie să se știe că nici după semnarea păcii, elementele militare nu dezarmaseră vis a vis de Majestatea Sa Regele.” [44, p. 1020]

Un alt moment însemnat al discursului rostit de Alexandru Marghiloman l-a reprezentat analiza problemei dării în judecată a guvernului condus de Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Conservator Progresist reitiera că: „Multă vreme domnii mei, una din condițiile esențiale ale Germaniei a fost ca ori domnii Take Ionescu, Ion I.C. Brătianu și alții să părăsească țara, ori să treacă în teritoriile ocupate”. Această variantă o explica vorbitorul prin faptul că „românii nu se extrădează și în legislația română, lege de exil nu există”. Oratorul a precizat că „atunci când comisia de cercetări a făcut percheziții de formă, desigur, era în dreptul ei”. Alexandru Marghiloman aducea mai departe acuzații foarte grave la

adresa fostului premier după cum urmează: „Și toate documentele cuprinzând relațiile noastre cu Alianții, toate au rămas și probabil că sunt și astăzi la Domnul Brătianu”. Preciza și argumenta politicianul buzoian că aceste materiale trebuiau să rămână în arhive. De aceea spunea în continuare că: „Eu primesc să se facă oricând percheziție la mine dacă se crede că prin guvernele prin care am trecut, a rămas la mine o singură foaie de hârtie care să fie a statului. Și se zice „*Foarte bine*” // Să vă spun eu că era *Foarte rău* !”.

În ceea ce privește darea în judecată a guvernului Brătianu, Alexandru Marghiloman era foarte tranșant: „Ați fost dați în judecată domnule Brătianu pentru nepregătire. Ce gândiți? Că puțin au fost zguduiți deputații când le-am dat raporturile militare asupra Turtucaiei? Ce gândește domnul Brătianu, că nu era nimic în conștiința oamenilor care țipă că după ce ne-am pregătit un an și jumătate și am cheltuit, hai să zicem mai bine „am mâncat – un miliard.” [44, p. 1020]

Discursul rostit de Alexandru Marghiloman este un model de elocință și măiestrie oratorică ce a impresionat pe cei prezenți. Aflat în grupul deputaților liberali, I.G. Duca notează în amintirile personale următoarele: „Vasile Lucașiu s-a sculat și înaintând spre tribună a strigat pe un ton melodramatic lui Marghiloman: *Ești un trădător...* Marghiloman s-a clătinat un moment s-a înroșit, dar și-a revenit repede în fire și a răspuns: *N-am speculat vagoanele de grâu care au fost date pentru Ardeal în anii neutralității...* Părintele Lucașiu, ne bucurându-se de simpatia oamenilor lui Maniu și ai lui Vaida, a fost dezaprobat de aceștia și astfel incidentul provocat de el a avut darul să sporească încă succesul lui Marghiloman, care din aplauze în aplauze a sfârșit cuvântarea într-o adevărată apoteoză” [7, p. 236].

Observăm așadar că darea în judecată de către guvernul prezidat de Alexandru Marghiloman a cabinetului condus de Ion I.C. Brătianu în vara anului 1918 s-a făcut sub impulsul Puterilor Centrale. Mai mult decât atât, fiind un jurist eminent așa după cum am precizat deja, *lordul valah* anticipase și soarta acestui deme-

rs la care a fost constrâns, știind că în legislația română nu exista o lege a exilării și extrădării, iar comisia de cercetare a făcut anchete și percheziții la domiciliu, dar toate au fost de fațadă.

Semnarea pe 24 aprilie/ 7 mai 1918, în Palatul Cotroceni, a păcii cu Tripla Alianță a fost asumarea politică cea mai grea a omului de stat care a fost Alexandru Marghiloman. El însă, după cum am văzut, la solicitatea Regelui Ferdinand, și-a asumat salvarea Țării, Dinastiei și Armatei, acționând în acest sens inclusiv prin amânarea cu bună știință a ratificării acestui document.

Opinia publică a înțeles treptat sacrificiul și rolul jucat de *marele buzoian* în perioada grea a ocupației trupelor Puterilor Centrale. În perspectivă imediată Partidul Conservator redenumit Partid Conservator Progresist a alunecat pe o pantă descendentă, fiind menținut în prim planul vieții politice românești doar prin prestigiul președintelui său, trecut în eternitate în data de 10 mai 1925 (de ziua regalității române) în palatul său de la Buzău.

Referințe bibliografice:

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), fond Casa Regală, dosar 18/1918, f. 1.
2. Marghiloman, Alexandru. *Note politice 1897–1924*, vol. III (1917–1918), ediție anastatică. Buzău: Editura Alpha MDN, 2019.
3. A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 18/1918. f. 2.
4. Ionescu, Mihail E. (coord.). *Românii în „Marele Război”*. Anul 1918. *Documente, impresii, mărturii*. București: Editura Militară, 2019, p. 237, cap. 3, doc. 1.
5. A.N.I.C., fond Președenția Consiliului de Miniștri, dosar 3/1918, f.1, și urm., „Monitorul Oficial” partea I, nr. 93, din 18/31 iulie 1918.
6. Drăghiceanu, Virgiliu N. *707 zile sub cultura pumnului german*, Ediție îngrijită și prefată de I. Oprișan. București: Editura Saeculum Vizual, 2012.
7. Duca, Ion Gheorghe. *Memorii*, vol. IV, *Războiul*. Partea a II-a (1917–1919). Ediție de Stelian Neagoe. București: Editura Machiavelli, 1994.
8. Iordache, Anastasie. *Ion I.C. Brătianu*, vol. I. București: Editura Albatros, 1994.
9. Cantacuzino, Sabina. *Din viața familiei Ion I.C. Brătianu*, vol. II, Ediție și studiu introductiv de dr. Elisabeta Simion. București: Editura Albatros, 1996.
10. Alimăneșteanu, Pia. *Însemnări din timpul ocupației germane (1916–1919)*, Ediția a II-a, revizuită.

Prefață de Dinu Zamfirescu. București: Editura Corint – Books, 2017.

11. Stan, Constantin I. *România în anul 1918. Context intern și internațional*, vol. I. București: Editura Paideia, 2004.

12. A.N.I.C., fond general Dumitru Iliescu, dosar 3/1918, f. 1-2.

13. *Dezbaterile Adunării Deputaților* (în continuare se va cita D.A.D., Sesiunea 1918, nr. 19, ședința din 28 iunie 1918).

14. D.A.D., Sesiunea 1918, nr. 19, ședința din 28 iunie 1918.

15. Biblioteca Academiei Române, Serviciul Manuscrise și carte rară (în continuare se va cita B.A.R., Serv. Mss și carte rară), corespondența familiei Brătianu, Scrisoarea lui Vintilă Brătianu din 1 iulie 1918 către Pia Alimănescu, mss. 34801.

16. „Mișcarea”, X, nr. 166, din 25 iulie 1918.

17. Stan, Constantin I. *Politica internă a guvernului condus de Alexandru Marghiloman martie – octombrie 1918*. În: „Mousaios”, tom V/1999.

18. *1918 la români*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 93, doc. 477.

19. Georgescu, C. Ioan. *De ce a capitulat Germania la 11 noiembrie 1918?* București, f.e. 1935.

20. Peneș, Nicolae. *Alexandru Marghiloman, lordul valah. O viață cu luminile și umbrele ei*, vol. II, ediția a II-a. Buzău: Editgraph, 2009.

21. Argetoianu, Constantin. *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. V/5. Ediție de Stelian Neagoe. București: Editura Machiavelli, 1995.

22. A.N.I.C., fondul Alexandru Marghiloman, dosar 326, f. 81.

23. Bului, Ion. *Conservatori și conservatorism în România*. București: Editura Enciclopedică, 2000.

24. A.N.I.C., fond Parlament, dosar 1833/1918, f. 387.

25. A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 3/1918, f. 2-3, fond Alexandru Marghiloman, dosar 326/1918, f. 8.

26. *Neamul Românesc*, Iași, XIII, nr. 181 din 3 iulie 1918.

27. Bulei, Ion. *Liberalii și conservatorii în prices (I-II)*. În: „Magazin istoric”, an VII, nr. 1 (70), ianuarie 1973, p. 25-30; nr. 2 (71) februarie 1973, p. 73-79.

28. Averescu, Alexandru. „Răspunderile”, ediția a II-a de Constantin Schifirnet. București: Editura Albatros, 1999.

29. B.A.R., Serv. Mss., Carte rară m. Arh. Al.C. Cuza, mapa X, mss. 53. f. 1-2.

30. A.N.I.C., fond Casa Regală. Dosar 40/1918, f. 1-2.

31. Stan, C.I. *România în anul 1918. Context intern și internațional*. București: Editura Paideia, 2004.

32. „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 176 din 28 octombrie/ 10 noiembrie 1918.

33. „Steagul”, IV, nr. 188 din 12 noiembrie 1918.

34. Abrudeanu, Ion Rusu. *România în războiul mondial*. București: Editura Socec et comp, 1921.

35. A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 460/1919, f. 14-15.

36. Stan, C.I.; Talpazan, Vasile. *Alexandru Marghiloman, Partidul Conservator Progresist și alegerile parlamentare din noiembrie 1919*. În: „Analele Buzăului”, tom XIV/2022.

37. Stan, C.I.; Talpazan, Vasile. *Colecțiuni de legi, regulamente, decrete și deciziuni ministeriale*, vol. II. București: Imprimeriile Statului, 1919.

38. Murgescu, Bogdan; Sora, Andrei Florin (coord). *România Mare votează. Alegerile parlamentare din 1919 „la firul ierbii”*. Iași: Editura Polirom, 2019.

39. Iorga, Nicolae. *Orizonturile mele, O viață de om așa cum a fost*, Ediția 1, vol. III. București: Editura N. Stroilă, 1934.

40. A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 56/1919, f. 7-8.

41. Ivan, Marcel. *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice, 1919–1932*. Sibiu: Editura Kraft și Drotleff, 1932, tabelul IV.

42. „D.A.D.”, Sesiunea 1919–1920, nr. 14-15, Ședințele din 16-17 decembrie 1919.

43. Sbârnă, Gheorghe (editor). *Marea Unire în Parlamentul României*. Târgoviște: Editura Ctatea de Scaun, 2007.

44. Marghiloman, Alexandru. *Discursuri parlamentare (1895–1920)*, vol. II, 1911–1920, Ediție îngrijită și postfață de Stelian Neagoe. București: Editura Machiavelli, 2014.